

als kerkelijke partij, maar door haar succesvolle politiek leden en electoraat aan zich heeft weten te binden. Een prima veronderstelling, maar daar hoort dan wel een en ander aan politiek-historische bewijsvoering bij. Het is jammer, dat de schrijver tot hier toe zijn taak niet in deze richting heeft willen of kunnen opvatten. We wachten met spanning op band twee.

P. Luykx

R. Koole, *Politieke partijen in Nederland. Ontstaan en ontwikkeling van partijen en partijstelsel* (Utrecht: Het Spectrum, 1995, 400 blz., f34,95, ISBN 90 274 2876 X).

Door zijn werkzaamheden als hoofd van het Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen (DNPP) en in talrijke publicaties heeft Ruud Koole blijk gegeven van grote belangstelling voor het verschijnsel 'politieke partij'. Koole, momenteel als universitair hoofddocent verbonden aan de RU Leiden, promoveerde in 1992 op de studie *De opkomst van de moderne kaderpartij*, waarin hij zich concentreerde op de organisatie van de Nederlandse politieke partijen en op de veranderingen die zich hierin sinds circa 1960 hebben voltrokken. Dat Koole behalve politicoloog ook historicus is, wordt goed duidelijk in zijn nieuwste boek *Politieke partijen in Nederland*. De studie is een geschiedschrijving van maar liefst alle partijen die ooit in het parlement vertegenwoordigd zijn geweest, aangevuld met enkele politicologische analyses en een beschouwing over toekomstige ontwikkelingen binnen het Nederlandse partijstelsel. Hoewel de behandeling van zoveel partijen noodzakelijkerwijs schetsmatig moet blijven, levert de gezamenlijke presentatie een meerwaarde op, zo betoogt Koole terecht. Zijn overzichtswerk is gecomponeerd als een handboek, en voorziet daarom beslist in een behoefte. Want hoewel op het gebied van de Nederlandse politiek veel literatuur beschikbaar is, en het ook aan geschiedenissen van afzonderlijke partijen of aan memoires van voormalige politici niet ontbreekt, was een dergelijk breed opgezet overzicht nog niet voorhanden. Koole heeft hierin elementen van Banning en Wolfrings overzicht *Hedendaagse sociale bewegingen*, dat zich beweegt op het niveau van de ideologie, gecombineerd met parlementaire geschiedschrijving zoals dat in een handboek als *Oud en Bosnians' Honderd jaren* wordt beoefend. *Politieke partijen in Nederland* bestaat uit drie delen. In de eerste zeventig pagina's schetst de auteur de ontwikkeling van het partijbestel, beginnend bij de reformatie en eindigend bij 'paars'. Deze chronologische hoofdlijn wordt vervolgens in een goede tweehonderdvijftig bladzijden ingekleurd met beknopte geschiedschrijvingen van de diverse partijen, die Koole heeft gegroepeerd in de stromingen protestantisme, katholicisme, socialisme, liberalisme, rechts-extremisme en 'overig'. Tot slot volgt dan een politicologische vooruitblik op de toekomst van het Nederlandse partijstelsel. Koole toont zich hierin tamelijk optimistisch, en hij neemt afstand van veelgehoord geweeklaag over de vergrote afstand tussen burger en politiek en het verkleinde inhoudelijke verschil tussen de diverse partijen. Van *Parteienverdrossenheit* of *catch-all* partijen is (nog) sprake. Om electoraal te overleven zullen partijen zich altijd moeten blijven onderscheiden, zoals ook *one-issue* partijen na verloop van tijd meerdere onderwerpen op hun politieke repertoire zullen moeten zetten. De electorale aardverschuiving bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1994 zijn voor Koole geen reden tot zorg. De uitslag kan namelijk evenzeer worden beschouwd als bewijs voor het goede functioneren van het partijstelsel. Aldus vervolgt Koole zowel in de analyse als in de geschiedschrijving van de partijen zijn betoog tot in de actualiteit van vandaag. Dat door deze werkwijze een regelmatige revisie van de tekst vereist is, lijkt geen probleem gezien het te verwachten grote gebruik als studiehandboek, waardoor herdrukken noodzakelijk zijn. De uitgebreide literatuurlijst, die zeer gebruikersvriendelijk per politieke

stroming is uitgesplitst, zal dan ongetwijfeld worden aangevuld, waarbij ook de enkele titel die nu ontbreekt (zoals de studie van Brans en Hogendoorn over de Centrumpartij), zal worden toegevoegd. Deze literatuurlijst en het pijlschema dat het ontstaan, de diverse afsplitsingen en de samenvoegingen van de partijen laat zien, maken dit boek uitstekend als naslagwerk geschikt. Jammer is het dan dat een tabel met verkiezingsuitslagen ontbreekt. Nu moet men het electorale resultaat van een partij in het desbetreffende tekstgedeelte zien terug te vinden. Hoe lang deze tekst is, laat de schrijver afhangen van de levensduur en de importantie van de partij in kwestie. Koole behandelt dan de ideologische en organisatorische ontwikkelingen en de relatie met andere partijen en de politiek-maatschappelijke omgeving. In het geval van de protestants-christelijke partijen bijvoorbeeld leidt dat tot een — beslist noodzakelijke — uiteenzetting over de gecompliceerde kerkelijke opbouw van protestants Nederland. Wegens ruimtegebrek moesten betrekkingen met geestverwante buitenlandse partijen en ontwikkelingen in Europees verband buiten beschouwing blijven. Dat doet weinig af aan de grote waarde die dit boek heeft als handboek en inleiding op de fascinerende Nederlandse partijgeschiedenis.

Jan-Jaap van den Berg

A. Detant, *De toepassing van de taalwetgeving in de Brusselse gemeentelijke instellingen* (Brusselse thema's II; Brussel: VUB-Press, 1995, 175 blz., ISBN 90 5487 122 9).

De taal verhoudingen in de Brusselse gemeentelijke instellingen worden tot op vandaag *grosso modo* gereguleerd door de bestuurstaalwet van 2 augustus 1963, een product van het zogenaamde 'compromis van Hertoginnedal'. Deze wet maakte gecontroleerde taaixamens verplichtend voor de aanwerving van personeel in de openbare diensten van de negentien gemeenten die de hoofdstad uitmaken. Minstens een kwart van deze publieke diensten werd voorbehouden aan Nederlandstaligen, voor de hogere functies werd een pariteitsregel ingesteld. Behalve de Vaste commissie voor taaltoezicht werd ook de Vice-Gouverneur van de provincie Brabant (later de Vice-Gouverneur van Brussel) belast met de controle op de toepassing van deze bepalingen. Op Hertoginnedal kregen de Nederlandstalige Brusselaars dus een belangrijk juridisch instrument in handen om het 'tij van de verfransing' zoniet te keren, dan toch tot stilstand te brengen.

Maar het was en bleef een compromis — en zoals dat wel vaker gebeurt, bleef er ruimte bestaan voor sterk uiteenlopende interpretaties en gesofisticeerde uitwijkroutes. Aangezien de bestuurstaalwet geen vaste Nederlandstalige vertegenwoordiging in de gemeentelijke bestuursorganen garandeerde en nog minder kon veranderen aan het feitelijke demografische onevenwicht tussen beide taalgroepen, stond deze interpretatieruimte in de praktijk alleen open voor de Franstalige meerderheid. Het bleef dus de vraag of de bestuurstaalwet van 1963 ook effectief iets zou verbeteren aan de positie van het Nederlands in Brussel.

Precies op deze vraag heeft Anja Detant, in opdracht van voormalig Vlaams Minister van Brusselse aangelegenheden Hugo Weckx, een antwoord gezocht. In het kader van het Centrum voor de interdisciplinaire studie van Brussel verrichtte zij onderzoek naar de toepassing van de taalwetgeving in verscheidene geledingen van het gemeentelijk bestuursapparaat. Het gemeentepersoneel, de gemeentelijke verenigingen zonder winstoogmerk (vzw's), de OCMW-instellingen (vooral openbare ziekenhuizen) en de politiediensten werden achtereenvolgens doorgelicht. De hoofdaandacht van het onderzoek ging uit naar de periode vanaf de staatshervorming van 1988-1989, toen Brussel tot een volwaardig derde gewest werd omgevormd.

In het voorwoord kondigt Els Witte Detants boek aan als 'de neerslag van het onderzoek', en